JEAN PAUL SARTRE

KOMÜNİSTLER DEVRİMDEN KORKUYOR

Jean Paul Sartre'ın Fransız Komünistlerini İthamı

öncü kitabevi

ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI : 12
Bilim Dizisi : 4

Birinci baskı : Nisan 1969
Kapak : TURAN KONCA
Dizgi ve Baskı : Hilâl Mat. Koll. Şti.

JEAN PAUL SARTRE

KOMÜNİSTLER DEVRİMDEN KORKUYOR

JEAN - PAUL SARTRE'IN FRANSIZ KOMÜNİSTLERİNİ İTHAMI

Çeviren:
Şiar YALÇIN

ÖNCÜ KİTABEVİ
Babıâli Cad. No. 8, Cağaloğlu - İstanbul

ÖNSÖZ

1968 yılının en önemli olaylarından biri, hattâ birincisi, 1964'te Birleşik Amerika'da —Berkeley Üniversitesinde— başgösteren öğrenci ayaklanmalarının dünyanın başlıca ülkelerine yayılması oldu. O şiddette ve o genişlikte ki, bir kısım yazarlar, bu başkaldırmalara «ihtilâl» demekte ve bir «devrimci öğrenci enternasyonal»inden sözaçmakta gecikmediler. Her ne kadar, öğrenci ayaklanmalarının hiç biri hiç bir ülkede düzen değişmesini sağlayamadı ise de ve uluslararası bir örgütün varlığı iddia edilemezse de, ayaklanmaların bâzı ülkelerde bir ihtilâl - öncesi ortamı yarattığında, kullanılan metod ve araçlardaki benzerliklerin de fiilî bir enternasyonali düşündürebilecek nitelikte olduğunda şüphe yoktur.

Öğrenci ayaklanmalarının gerek nicelik gerek nitelikçe en önemlisi, geçen yılın Mayıs - Haziran aylarında Fransa'da başgösterdi. Bu hareketin nicelikçe önemi 700 bine yakın üniversite ve lise öğrencisinin katılmasındadır. Nitelikçe önemi ise, 8-9 milyon Fransız işçisinin —grevler, işgaller ve gösterilerle— aktif desteğini sağlayabilmesinde. Bundan ötürüdür ki, Haziran 1968'den bu yana, yalnızca Fransa'da, bu konuda yüze yakın kitap, yüzlerce makale yayım-

lanmıştır. Sosyologlar, ruhbilimciler v.b., yazarlar, politikacılar, Mayıs - Haziran 1968 olaylarını çeşitli görüşlerle ve türlü yanlarıyle incelemek ve yorumlamak zorunluğunu duymuşlardır. Konu hâlâ da günun konusu olmaya devam ediyor.

Bu inceleme ve yorumlarda en çok adı geçen, bir yanda Fransız tekelci devlet kapitalizminin temsilcisi ve Fransa'nın bugünkü tek yöneticisi General De Gaulle ise, bir yanda da Fransız Komünist Partisi ile C.G.T. (Genel İş Konfederasyonu) dur. De Gaulle'cüler dışında, burjuva yazarları dahil, kimsenin De Gaulle yönetimini tuttuğu yok. Bu satırların yazıldığı sırada elimize geçen dünkü (27 Mart 1969) Le Monde gazetesinde, Maurice Duverger, «Goşizmin çocukluk hastalığı» adlı makalesinde, hoyratça bir altüst oluşa hiç niyetli olmadığını söylediği Fransız halkının büyük çoğunluğunun «referandomdan, hayat seviyesinden, frankın değerinin düşmesinden, vergilerden, genel olarak «durum»dan memnun olmadığı»nı belirtmek ihtiyacını duymuştur. F.K.P. ve C.G.T.'nin Mayıs - Haziran 1968 olayları içindeki tutumları ise, Prof. Gilbert Mury, André Barjonet gibi teori ve pratikte tanınmış komünistler dahil, bir kısım aydınların eleştirilerine, hattâ «ihânet» gibi en ağır ithamlarla suçlamalarına konu oluyor: F.K.P. ve C.G.T., olaylar sırasında bir süre boşlukta kalan iktidara uzanmak şöyle dursun, seçim ve ücret artışı yollarını tercih ederek, öğrenci-işçi dayanışmasıyle meydana gelen devrimci dev gücün hedeflerine varmasını engellemişlerdir.

F.K.P. ve C.G.T. yöneticileri bu ithamı cevapsız bırakmadılar. Halkın desteği yoktu, General Massu'nun tankları kapıda bekliyordu gibi savunmalarla da yetinmeyerek, taarruza geçmişlerdir. Onlara gö-

re de, Mayıs - Haziran 1968'in olumlu yanları kendilerinin eseridir. Ne var ki, hareket, De Gaulle iktidarının oyununu oynayan anarşistlerin, goşistlerin, troçkistlerin, maocuların, guevaracıların, v.b.'nin tahrikçi faaliyetleriyle yozlaştırılmıştır.

Bizde en çok tanınan batılı düşünürlerden biri olan Jean - Paul Sartre da, başta Fransız Komünist Partisi gelmek üzere, «politik» dediği Fransız resmî solunun tutumunu eleştirenlerden. Şiar Yalçın'ın temiz türkçesiyle çevirisini okuyacağınız konuşmasında da başlıca bu konuya değiniyor. Kitabın kapağındaki «komünistler» deyimi de yalnızca F.K.P. için kullanılmış. Sartre'ın bir reportaj sınırı içinde kalan sözlerinden bâzıları eleştiriye yol açacak, bâzıları da en azı açıklanmaya muhtaç nitelikte. Örneğin, yabancılaşma konusunda, sosyalist plânlamayı kapitalist düzenin insanı oyuncak hâline getiren işleyişiyle bir tutması, yanılgılarının şüphe yok ki en büyüğü. F.K.P.'nin tutumunu Stalin'in savaş sonrası dış politikasına kadar indirgemesi de «stalinsizleştirme» akımına kapıldığını göstermekten başka bir şey anlatmıyor.

Türk okurları için burada üzerinde durulması zorunlu çok önemli bir nokta var: Stalin'den sonra ortaya atılan «teoriler»in hepsinde olduğu gibi, kapitalist batı ülkelerinde devrim stratejisine değgin varsayımlar da, Sartre'ın «tüketim toplumu» dediği endüstri toplumlarının bugün vardığı aşamaya dayanır. Roger Garaudy'nin ve başta Genel Sekreter Waldeck Rochet gelmek üzere F.K.P. yöneticilerinin «Fransız modeli sosyalizm»leri de hep bu «endüstri toplumu» koşullarına dayanmaktadır. Kapitalist batı ülkeleri komünist partileri yöneticilerinden bâzıları üstelik o hâle gelmişlerdir ki, örneğin Waldeck Rochet

«Fransız Komünit Partisi'nin geleceği» adlı son kitabında, Engels'in bundan 74 yıl önce makaslanarak yayımlanmış yazısından medet ummakta bile bir sakınca görmüyor. Oysa, Türkiye'nin kendine özgü koşullarını öne sürerek «Türkiye sosyalizmi»nden sözaçanlar, teori ve pratikte başlıca kapitalist batı ülkeleri kaynaklarını kopye etmekten öteye gidemiyorlar. Türk sosyalistleri, Roger Garaudy'leri, Henri Lefebre'leri, Waldeck Rochet, Jacque Duclos, René Andrieu'leri kopye etmekten kurtulmalıdırlar. Tabiî Herbert Marcuse'leri ve J. P. Sartre'ları da. Ve yine tabiî, bunları vb.'ni okuduktan ve eleştirdikten sonra.

Mart 1969
Muvaffak Şeref

Bu kitabın birinci kısmının metni, «Der Spiegel» dergisinin başyazarları ile Jean-Paul Sartre arasında geçen bir konuşmadan alınmıştır. Taraflar Fransızca konuşmuşlardır, ve bizim burada okuyucularımıza sunduğumuz metin, «Der Spiegel» tarafından bize verilmiş ve yazar tarafından gözden geçirilmiş olan orijinal metindir. Jean-Paul Sartre'ın son olaylarla ilgili bu beyanlarına, M. Léonce Paillard'ın «Altona Mahpusları»nın yazarı ile yapmış olduğu bir konuşmayı eklemeyi ilginç bulduk. Böylece, birinci konuşma yazarın düşüncelerini, ikinci konuşma ise kişiliğini ortaya koymuş olacaktır...

JEAN-PAUL SARTRE
...DÜŞÜNCELERİ

— Mayıs ayı sonunda, General de Gaulle'ün iktidarı yıkılacağa benziyordu. Haziran başında, Parlamentoda kendisine yüz sandalya fazla kazandıran yasama meclisi seçimlerinden sonra, «gaulliste» iktidar her zamankinden daha sağlam görünmektedir. Bu hayret verici canlanmayı nasıl izah ediyorsunuz? Fransız solunun bundan sorumlu olduğunu ve görevini yerine getiremediğini kabul edebilir miyiz?

Bunun cevabı, hangi soldan bahsettiğimize göre değişir. Partilerden, kuruluşlardan, solu temsil eden —yani «politik» solu— insanlardan söz ediyorsak, cevap «evet»tir. Ama başka bir sol, «sosyal» diye niteleyebileceğim ve Mayıs ayı içinde grev halindeki fabrikalarda, işgal edilen fakültelerde ve sokak gösterilerinde gördüğümüz bir sol daha vardır. İşte bu sol görevine ihanet etmemiştir, tam tersine. Bu sol gidebileceği kadar ileriye gitmiş ve sonunda sadece «temsilcilerinin» ihânetine uğradığı için yenik düşmüştür.

Bu yeni bir şey değildir. Geçen yüzyılın ortasından beri, Fransa'da, sosyal gerçek ile siyasal ifâdesi arasında bir ayrım, bir uyuşmazlık vardır. Üst üste gelmeyen, biribirine intibak etmeyen iki çehresi vardır memleketin: biri seçim sonuçları ile belirlenir; öteki daha derindedir, ve ancak ara sıra, kendiliğinden oluşan halk hareketleri münasebetiyle şimşekler

halinde gözükür. Bu iki çehrenin hiç bir zaman bir araya gelmediğini 1936 yılında Halk Cephesi hareketi sırasında gördük ve anladık: nitekim, güçlü bir sol çoğunluğunu Parlamentoya getirmiş olan «politik» hareketin olaylara dönüşmesi —yani belirli reformların yapılması— için, işçilerin fabrika işgallerini «icat etmesi» ve o zamana kadar gürülmemiş bir grev hareketini başlatması gerekmiştir. Bu dalga ile iktidara getirilmiş olan devrin başbakanı, sosyalist Léon Blum ise, dalganın şiddetini azaltmak için elinden geleni yapmıştır.

1936'da hiç değilse oy ile hareket arasında bir birlik vardı. Bazan, şimdi olduğu gibi, bu da olmayabilir. Nedenine gelince, işçiler veya orta sınıf mensupları ancak hareket içinde köklü davranışlar gösterebilirler; bu kütlelerin hareketini, politik cihazlar arasında bir tercih yapmaya indirgemek hatâsını işler —ya da kurnazlığını gösterirsek— onları, sokakta yaptıklarını seçim hücresinde inkâr etmeğe kadar götürebiliriz.

İşte bu Fransa'ya, bütün Mayıs ayı içinde kendisine söylenilen yığınla yalanların içinden gerçek «sosyal çehresini» bulmaya çalışan, bir şeyler keşfetmek ve kendi kendisinin bilincine varmak üzere bulunan bu Fransa'ya birdenbire o eski «politik çehresini» zorla iâde ettiler: yani Komünist Partisini, Sol Federasyonu, Birleşik Sosyalist Partisini (PSU) ve kavgalarını. Bu o kadar donmuş ve kalıplaşmış, dumura uğramış bir çehre idi ki, solun adayları on yıldan beri vermekte oldukları demeçlerin bir kelimesini bile değiştirmeğe lüzum görmemişlerdir. Sağ kanatta bir iki adayın «nazarı itibara alınması gereken bir şeyler olduğunu» itiraf ettikleri işitildi. Fakat sol kanatta sanki Mayıs hareketi hiç olmamış

gibiydi. Hiç değilse onu bir an evvel unutmak lâzımdı. Hattâ komünistlerin bir afişinde şu cümleyi gözlerimle okudum: «şunu yapmış... bunu yapmış.. ve iç savaşı önlemiş olan Komünist Partisine oy veriniz.» Böyle bir itirafta bulunmak bir nevi büyüklüktür...

— Geçmişte Komünist Partisinin siyaseti üzerinde sık sık ihtirazî kayıtlar ileri sürmekle beraber, genel olarak yine de onu işçi sınıfını temsil eden devrimci bir parti olarak telâkki ederdiniz. Mayıs olayları bu konudaki düşüncenizi değiştirmiş midir?

Bence Komünist Partisi bu krizde devrimci olmak şöyle dursun, reformist bile sayılamayacak olan bir tutum göstermiştir. Komünist Partisi ve CGT (1) yonu.

önce aralarında anlaşarak işçi sınıfının isteklerini basit «ücretleri arttırma» taleplerine irca etmeğe, ve yapısal değişikliklere değinen isteklerinden vazgeçirtmeğe çalışmışlardır. Ondan sonra da, seçimlerden söz etmeğe başlar başlamaz da De Gaulle'ün peşinden gitmişlerdir. O zaman Waldeck - Rochet'nin ağzından şunları işittik: «Bizim de istediğimiz bundan başka bir şey değildi.»

Böylece Komünist Partisi De Gaulle ile objektif bir suç ortaklığı durumuna düşmüştür: her ikisi de seçimlere gidilmesini istemekle biribirlerine yardım etmiş oluyorlardı. Şüphesiz De Gaulle Komünist Partisini bir numaralı düşman olarak gösteriyor ve —yalan olduğunu bile bile— partiyi Mayıs ayının «karışıklıklarını» tertip etmiş olmakla suçluyordu. Fakat bu komünistlere bir nevi itibar kazandırma-

---

(1) CGT: Confédération générale du travail. Fransa'nın komünist temayüllü, en büyük işçi sendikaları konfederas-

nın başka bir yolu idi. Ve De Gaulle, komünistleri başkaldırmanın başlıca teşvikçileri olarak göstermekte kendi bakımından haklı idi, yani bunda çıkarı vardı, çünkü komünistler «sâdık muhalifler» rolünde idiler, oyun kaidelerine riayet etmeğe kararlı ve bundan ötürü de nisbeten tehlikesiz sayılabilecek hasımlardılar.

— Komünist Partisinin bu işde bir sosyal demokrat hareket niteliğine büründüğünü ileri sürenlerle aynı düşüncede misiniz?

Etiketlerden ve tek yanlı basit yargılardan kaçınmak gerekir. «Komünist Partisi sosyal demokrat bir parti olmuştur» iddiası ile ortaya atılmak bize bir şey kazandırmaz, ve partinin tutumunu anlamamızı sağlamaz. Onun yerine, komünistlerin nasıl olup da, mutlak bir yenilgiye gittiklerini bile bile —belki bu derece ağırını kendileri de ummamışlardı— seçimleri kabul ettiklerini izah etmeğe çalışmamız daha yerinde olur. Bence buna şunun için razı olmuşlardır: Ne pahasına olursa olsun iktidara geçmek istemedikleri için. Bunun da iki nedeni vardır.

Birincisi, Fransız solu, emekçilerin işverenlerden ve hükûmetten koparmayı başardıkları vaatleri yerine getirebilecek durumda değildi. Buna hiç bir suretle hazır değildi ve Komünist Partisi, bir kaç ay içinde mutlaka meydana gelecek olan fiat yükselmelerinin, devalüasyonun veya dış ticaret krizinin sorumluluğunu yüklenmek istemedi. De Gaulle'cüler ne halleri varsa görsünlerdi!

Fakat bu çöküntü ve bunalımlar bizi tehdit ediyorsa, bunun tek nedeni işverenlerin kâr sistemini sürdürmek istemeleridir. Sosyalist veya komünist bir hükûmet iktidara geldiği takdirde, niçin tamamen değişik bir ekonomik siyaset uygulamasın? Kı-

saca, niçin devrimi gerçekleştirmesin? İşte burada komünistlerin iktidara gelmek istemeyişlerinin ikinci nedenine değinmiş oluyoruz. Kırk yıldan beri, komünistler «ileri derecede» sanayileşmiş ülkelerde devrim teorisini çok ileri götürmüşlerdir.

İleri derecede sanayileşmiş bir ülkede, hayat seviyesi nisbeten yüksek fakat ekonomik yapı nâziktir. Böyle bir ülkenin ekonomisi o kadar karışık bir teknik organizasyona dayanır ki, parçalarının bir kaçında meydana gelecek bir arıza bütün mekanizmanın durmasına yol açabilir. Sonra gelişmiş bir ekonomi çok gelişmiş bir dış mübadeleler şebekesine de dayanır. Iktisaden gelişmiş ülkelerin çoğunda, tarım artık halkın bütün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Beslenmek için dışardan satın almak, ve bedelini ödemek için de mal ihraç etmek zorunluluğu vardır. Mutlak bağımsızlık diye bir şey kalmamıştır. Sovyetler Birliği'nin ilk zamanlarda yaptığı gibi, sınırları kapamak ve köylü kitlesinin herkesi doyurmasını beklemek, ve de «tek bir ülkede sosyalizm» sorunları üzerinde düşünmek mümkün değildir bugün için. Fransa'da devrim, 1917 Rusya'sındaki gibi yapılamaz. Fakat bu demek değildir ki devrim hiç yapılamaz. Sadece, yeni mücadele şekilleri bulmak, ve «tüketim toplumları» denilen neokapitalist toplumlarda devrimci bir iktidarın organizasyonunun ne olması gerektiğini araştırmak lâzımdır.

— Böyle bir araştırma şimdiye kadar niçin yapılmadı?

Çünkü, 1945'den beri, Batılı Komünist Partileri, ve özellikle Fransız Komünist Partisi, Stalinizm tarafından iktidarı almamak için eğitilmişlerdir. Dünya Yalta'da bölüşülmüştü, bu bölüşme yerinde idi, ve Sovyetler Birliği anlaşmaya saygı göstermek

kararında idi. Bundan ötürü de, «çok ileri gitmemek» Batı komünistlerinin ödevi idi. Fransız Komünist Partisinde, komünistlerin savaş sırasındaki eşsiz kahramanlıkları ile kazandıkları itibardan sonuna kadar yararlanmak isteyen, biraz devrimci reformlar gerçekleştirmek isteyen, işçileri daha savaşkan olmaya çağıran herkes, parti tarafından hizaya getirilmiş, susturulmuş, ihraç edilmiştir. Çünkü partinin amacı devrim yapmak değildi.

— Stalin Rusya'sının Fransız Komünist Partisi üzerindeki etkisinden söz ettiniz. Stalin'in halefleri-nin etkisi belki daha az olmamıştır. Özellikle, Fransız Komünist Partisinin, General de Gaulle'ün dış siyasetinin ilerici niteliği üzerinde sık sık durmuş olmasını kasdediyorum.

Haklısınız. Eminim ki Sovyetler Birliği, De Gaulle'ün Komünist Partisine o kadar şiddetle hücum etmesini hoş karşılamamakla beraber, sonunda De Gaulle'ün iktidarda kaldığını görmekle içi rahat etmiştir. Ancak burada müphem bir noktayı aydınlatmak gerekir. Muhakkaktır ki, De Gaulle'ün uluslararası alanda aldığı vaziyetler, ilk bakışta, sosyalist devletlerin ve üçüncü dünyanın lehine gibi görünmektedir. Ama bunlar sadece sözde kalmaktadır. De Gaulle'ün söylediklerini —örneğin Amerikan emperyalizmi konusunda— suçlamıyorum, ama Fransa'yı kendisinin bizzat saptadığı bağımsızlık politikasını gerçekten uygulayabilecek bir duruma getirmediği için kınıyorum. Evet, NATO'nun yönetici organları artık Fransa'da değildir, fakat Fransa hâlâ NATO'nun üyesidir. Fransız hükûmeti dolara harp ilân etmiştir, fakat Fransa'daki Amerikan yatırımları gelişmeye devam etmektedir, ve bunların, örneğin elektronik gibi ekonomimizin gelişmesine hâkim

olan kilit sektörlerde ne ölçüde güçlendikleri ve nüfuz kazandıkları herkesçe bilinmektedir. Aslında De Gaulle'ün «ilerici» dış politikası zevahirden başka bir şey değildir, ve işte Komünist Partisinin bunu söylemesi gerekirdi. Söylemediğine göre, onun da kendisine özgü bir dış politikası yok demektir; bu alanda Sovyetler Birliğinin dümen suyundan gitmeyi tercih ediyor demektir. Fakat insan, Sovyetlerin, —De Gaulle'ün «ilericiliğine» kanmaksızın— Fransa'da burjuvazinin içinden çıkmış ve tutumu işlerine yarayan bir Generalin iktidarda kalmasını, Waldeck - Rochet gibi, Sovyetler Birliğinin çıkarlarına uygun bir dış siyaseti ülkesine kabul ettirmek hususunda daha büyük bir direnme ile karşılaşması muhakkak olan bir adamın iktidara gelmesine tercih etmelerinin nedenini anlamakta güçlük çekmiyor.

— Bazılarının iddiasına göre, Komünist Partisi Mayıs olayları sırasında yaptığından başka bir şey yapamazdı, çünkü işçiler artık devrimci değillerdir: işçiler salt meslekî istekleri uğrunda greve gitmeğe hazır olmakla beraber, topluma topyekün karşı çıkan öğrencilerin arkasından gitmeğe yanaşmadılar. Burada Herbert Marcuse'ün, işçi sınıfının gittikçe tüketim toplumu ile kaynaşması konusundaki fikirleri ile karşılaşıyoruz. Marcuse «rahat bir kölelik»-den bahsediyor, ve devrimci atılımların bundan böyle ancak toplumun kenarında kalan tabakalarından, öğrencilerden, işsizlerden, toplumsal azınlıklardan (örneğin Birleşik Amerika'da zencilerden) gelebileceğini ileri sürüyor. Siz de aynı fikirde misiniz?

Bu konuda Marcuse ile tamamen hemfikir değilim. Önce «devrimci hareket» deyiminden neyi anladığımızı saptamak gerekir. Bu şüphesiz herşeyden

önce, insanların müşterek bir ideoloji değilse bile içinde yaşadıkları sistemden ayrılmak hususunda müşterek bir irade ile, yeni mücadele ve karşı - şiddet şekilleri icat etmek lüzumu etrafında müşterek bir bilinç ile hareket etmelerini anlatır. Fakat aynı zamanda bu hareketin, hiç değilse teorik plânda, devrimi gerçekleştirebilmek olanağını da ifade eder.

Fransa'da 700 000 üniversite ve yüksek okul öğrencisi vardır. Bunların, işçiler kendilerine katılmadıkça, iktidarı burjuvazinin, ya da «ana ve babaların» veya sahibi her kimse onun elinden nasıl alabileceklerini tasavvur edemiyorum. Öğrenciler hareketi ateşleyebilirler, nitekim bunu yapabileceklerini gösterdiler, fakat işte hepsi o kadar. Zaten bunu kendileri de pekâlâ biliyorlar.

Devrim yapabilmek için, iş başındaki iktidara karşı mukabil bir iktidar çıkarabilmek gereklidir. Ve varlıklı sınıfların, hükûmetin, ordunun zecir ve tenkil vasıtaları karşısında etkin olabilecek yegâne mukabil iktidar, üreticilerin, yani emekçilerin iktidarıdır. Emekçinin silâhı —yegâne silâhı fakat mutlak bir silâh— ürettiğini topluma vermeyi reddetmesidir. O zaman bütün sistem durur. Fakat bu inkıta ancak üretici savaşa katıldığı takdirde meydana gelir. Tek üretici sınıf olan işçi sınıfının, «tüketim» toplumlarında devrimci güçlerin dışında kaldığını, ya da devrimci güç olarak silindiğini söylemek, bu toplumlarda hiç bir zaman devrim olamayacağını öne sürmek demektir. Marcuse'ün bu sonuca vardığını biliyorum. Fakat öyle sanıyorum ki, Fransa'da olup bitenler bunu yalanlamıştır.

Çünkü öğrenciler ne de olsa yalnız kalmamışlardır. On milyon grevci onları takip etmiştir. Şüphesiz ilk günü değil, ne de sonuna kadar. İşçiler bizzat

kendilerini de şaşırtacak derecede çabuk katıldılar harekete, ve de ileri götürdüler onu. Aralarında anlaşmak fırsatını bile bulamadan, kendi kendine gittikçe daha köklü bir niteliğe bürünen ve yepyeni bir istek etrafında toplanan bir hareketin içinde buluverdiler kendilerini: Bu istek, haysiyet, egemenlik, iktidar isteği idi. İşçiler, başlarına gelenin ne olduğunu hâlâ anlamadan, yepyeni bir özgürlük duygusu, bir şeyler arayıp bulma özlemi ile hareketin içine atılıverdiler. İspatı şurada ki, kendilerine söz hakkı verildiği zaman, oy vermeğe çağırıldıkları zaman, hiç değilse içlerinden bir çoğu oylarını De Gaule'e verdiler. Burada biraz önce bahsettiğim gibi, tamamen sakin bir siyasal toplum, yani şu yeniden bulduğumuz toplum ile Mayıs ayı içinde kendini gösteren sosyal şiddet gerçeği arasındaki uyumsuzluğa tanık oluyoruz. Hareket içinde herşey açıktı. Fakat emekçilerden istedikleri şeyin adını koymaları istenildiğinde: «De Gaulle» diye cevap verdiler. Bu klâsiktir. Önemli olan, hareketin meydana gelmiş olmasıdır, hem de hiç kimsenin böyle bir şeyin olabileceğine ihtimal vermediği bir zamanda. Bu defa olan bir kere daha olabilir, ve işte Marcuse'ün devrimci karamsarlığını çürüten budur.

— En önemli sorunlardan biri muhakkak ki «etkin azınlıklar», yani özellikle öğrenciler ile emekçi kitleler arasındaki ilişkilerdir. Almanya'da şu anda böyle bir bağlantı mevcut değildir. İşçilerin çoğunluğu, devrimci sosyalist öğrencilerin hareketine karşı cephe almış durumdadır. Fransa'da da bu bağlantıyı kurmak kolay görünmüyor.

Evet, Fransız işçilerinin kitle halinde öğrenci hareketini benimsediğini söylemeğe imkân yoktur. Olayın aslı çok daha girifttir. Öğrenciler önce ha-

reketlerini tek başlarına başlattılar. Arkasından, 13 Mayısta, işçi kuruluşlarının katıldığı «Republique» meydanından «Denfert Rochereau»ya kadar büyük bir gösteri yürüyüşü düzenlendi. Fakat emekçilerin etrafı CGT temsilcileri tarafından iyice çevrilmiş, hepsi abluka altına alınmışlardı. CGT işçilerin öğrencilerle temasını mümkün olduğu kadar sınırlamak istiyordu, nitekim çok geçmeden dağılma emrini verdi. Buna rağmen bazı temaslar oldu: Hemen o akşam öğrenciler ve genç işçiler Champs de Mars meydanında toplandılar ve tartıştılar. Fakat aynı dili konuşmuyorlardı, biribirlerini anlamadan hayretle bakıştılar. O akşam, ortak hareketin başarısızlığa uğradığı söylenebilirdi.

Ama sonra ne oldu? Bir iki gün geçmeden genç işçiler fabrikalarını işgal ettiler, ve bütün ülkeye yayılan bir grev hareketini başlattılar. Evet, bunu kendi hesaplarına, öğrencilerle bilinçli bir bağlantı kurmadan yaptılar, fakat hareketlerinin, önceki ortak gösterinin sonucu olduğu açıktı. Öğrenciler, artık onlarsız gelişen bir hareketin öncüsü, itici gücü olmuşlardı. Tabiî CGT öğrencilerle işçiler arasında temasları önlemek için her yerde araya girdi; bu, ötedenberi aydınları emekçilerden ayırmak amacına yönelen Komünist Partisinin siyasetine uygundu: Parti «Sorbonne»da, işçi mahallelerinde ve iş yerlerinde hücreler kurmaktan geri kalmıyor, fakat hiç bir zaman işçilerle öğrencilerin bir arada bulundukları yerde hücre kurmuyordu.

Tartışma düzeyinde işçi-öğrenci alışverişleri çok zoroluyordu: aynı ortamdan gelmeyen insanların biribirlerine söyliyecekleri şey olamaz; onlar ancak birlikte bir şeyler yapabilirler. Onun içindir ki, Mayıs ayı içinde öğrencilerle işçiler arasında kurulan

yegâne olumlu ilişkiler, hemen her yerde teşkil olunan «devrimci hareket komiteleri» içinde geliştirilmiştir. Bu komitelerin görevi tartışmak değil yapmaktı. Grev halindeki işçilerin yardımına koştular, ihtiyaçlarını, örneğin yiyeceklerini sağladılar, ve fabrika kapılarını bekleyen grev gözcülerine katıldılar. Ve işte burada, ortak bir hareket olduğu için, arkasından tartışma zemini de kuruldu.

Bugün artık grevler son bulmuştur, ve öğrenci hareketi ile işçiler arasında irtibat imkânları da ortadan kalkmıştır. Fakat ben yine de Mayısta başlamış olan hareketi başarısızlığa uğramış saymıyorum, çünkü devrimci hareket komitelerinin içinde kurulmuş olan bağlar çözülmemiştir. Grevler sırasında birlikte çarpıştıkları işçiler veya hizmetlilerle ilişkilerini hâlâ sürdüren bir çok gençler tanıyorum. Aydınları emekçilerden ayıran duvar daha yıkılmadı, fakat bu duvarın ortak bir hareketle çökertilebileceği kanıtlanmıştır.

— Mayıs ayında Fransa'da meydana gelen hareketin göze çarpan yanı «libertaire» (1) karakteridir. Bu niteliğin öteki ülkelerde cereyan eden hareketler için de varit olduğuna, ve kapitalist memleketlerde olsun, sosyalist memleketlerde olsun, tüm çağdaş uygarlığa karşı bir isyan olayının söz konusu olduğuna inanıyor musunuz?

Bana Batıya özgü gibi görünen, ve özellikle Fransa'da güçlü bir anarşist geleneğe dayanan «libertaire hareket» kavramının böyle bir genelleme yapılmasına elverişli olduğunu sanmıyorum. «Üretim toplumları» diye tanımlayabileceğim sosyalist ülkeler toplumları ile Batıdaki «tüketim toplumları»mızı

---

(1) Libertaire: mutlak özgürlükten yana, anarşist.

aynı şekilde mütalea etmeğe imkân yoktur. Bu iki tip toplumun sorunları aynı değildir, ve bunun sonucu olarak da işçi sınıfının savaşı değişik biçimler alır. Ancak bu farklı toplumlar arasında müşterek bir nokta vardır: Hiç birinde insan özgür ve sorumlu bir fert olarak «mevcut» değildir. Bu, insanın her yerde (örneğin Birleşik Amerika'da zenciler gibi) toplumla kaynaşmak olanağı elinden alınıyor demek değildir. Mesele daha karışıktır.

Bir Fransız vatandaşını ele alınız. O herşeyden önce bir tüketicidir. Fakat «aldatılmış» bir tüketicidir: herkesin aldığı aynı malı alırken özgürlüğünü kullandığına inandırıldığı halde, aslında satın almak ve tüketmek istediği şeyler arasında bir tercih yapmak hakkından yoksundur. Bir kadın dergisinde, plâj kıyafetlerine ait bir reklâmın altında şu ibret verici cümleyi okudum: «Gösterişli veya gösterişsiz, fakat daima kendi kendiniz olun!» Yani başka bir söyleyişle: «Başkalarının aldığını alın, fakat başkalarına benzemeyin!» İşte aldatmaca dediğim budur.

Fransız vatandaşı aynı zamanda bir üreticidir, fakat bu noktada yabancılaşma daha da açıktır. İster işçi, ister yüksek memur, ister öğrenci olsun, hiç bir kademede mukadderatına hâkim değildir. Hiç bir zaman özne değil, hep nesnedir. Ona sormadan dışardan düzenlemişlerdir her şeyini: Yapacağı işi, alacağı ücreti, vereceği sınavı... Onu rayların üstüne oturtmuşlardır, fakat makaslara hâkim olan kendisi değildir.

Sosyalist ülkelerde de bu böyledir. Şu farkla ki, amaç artık tüketim değil, «yeniden üretim için üretim»dir. Makine kendi etrafında dönmektedir, ve bireyin yeri, yapılmasına kendisinin katılmadığı bir

«plân»ın —kendisi için soyut bir plânın— isterlerine göre önceden kesinlikle saptanmıştır. Örneğin, Çekoslovakya'da insancıl olmaktan çıkmış bir üretim için üretim sistemine karşı baş gösteren bir isyan giderek geniş bir özgürlük isteğine dönüşmüştür.

— Mayıs hareketinden sonra Fransa'da herkes «artık hiç bir şey eskisi gibi kalamaz» demeğe başlamış, ve hükûmetin kendisi de bir bakıma bunu kabul etmiştir. Hattâ General De Gaulle televizyonda «ne kapitalist, ne de sosyalist olan, fakat iştiraka dayanan» bir toplumdan bahsetmiştir. Fransa'da gerçekten yeni bir sistemin kurulabileceğine inanıyor musunuz?

Hükûmet, her zaman olduğu gibi, bol bol reformlardan bahsedecek, fakat gerçek bir değişiklik getirecek hiç bir reform yapmayacaktır. Pompidou ile De Gaulle'ün ağızlarında «iştirak» kelimesi hiç bir mânâ ifade etmez. Şüphesiz, işçilere teşebbüs içinde gerçek bir karar yetkisi verecek sahici bir «iştirak» tasavvur edilebilir; fakat bunu patronlar daima reddedecek ve De Gaulle de buna yanaşmayacaktır. İşte o zaman sahte bir «iştirak» icat edilecek ve bunun da işverenlerin yetkisine hiç bir etkisi olmayacaktır. Bu biraz da 1954 yılında meydana getirilen, ve büsbütün faydasız olmamakla beraber sistemi hiç bir şekilde değiştirmemiş olan «teşebbüs komiteleri»ne benzeyecektir.

Ama yine de, ve iki nedenle, Fransa'da herşey eskisi gibi olmayacaktır. Birinci neden şudur: Gençlik bir daha çıkarılmıyacak şekilde politikanın içine girmiştir. Yalnız üniversite ve yüksek okul öğrencileri değil, lise öğrencileri de... Kendilerinden büyük erkek ve kız kardeşleri olan on yaşında çocuklar bu

toplumu niçin istemediklerini çok iyi biliyorlar. Bu gençlerde, hattâ çocuklarda, geçici bir kaprisin değil, fakat kendilerine hazırlanan geleceğin açık bir bilincinin ifadesi olan olağanüstü bir şiddete rastlıyoruz. Bir çelişinin içinde hapsediyorlar bu gençleri: Bir yandan, zirveye sadece küçük bir elit zümrenin çıkabilmesini sağlamak amaciyle eğitim sistemine yerleştirilmiş olan bir sürü engellere takılacaklarından, toplumla kaynaşmak şanslarının zayıf olduğunu hissediyorlar; öte yandan, bütün bu engelleri aşabildikleri takdirde ulaşabilecekleri mevkiler de kendilerini şimdiden tiksindiriyor, çünkü o mevkilerde dahi sadece birer nesne, kendilerini belirli bir iş için «uzmanlaştırmış» olan bir sistemin birer âleti olacaklarını biliyorlar. Gençler bunu çok erken anlıyorlar, ve bunun içindir ki, bugün karşımızda on yaşında devrimcilerden meydana gelen beklenmedik bir kuşak buluyoruz.

Genç işçiler arasında da buna benzer bir şeyler cereyan ediyor. Şüphesiz bunların sorunları öğrencilerin sorunlarının aynı değildir, ama artık onlar da, vaktiyle babalarının uğrunda dövüştükleri —ve kendilerine otomobil, televizyon ve çamaşır makinesi gibi elle tutulur maddî menfaatler sağlamış olan— ücret artışlarının emekçilerin kurtuluşunun tek anahtarı olmadığını anlamaya başlamışlardır. Ve bugün onlar da emekleri ve hayatları üzerinde bir «iktidar»a sahip olmayı istemektedirler.

Herşeyin artık eskisi gibi olamayacağının ikinci nedeni, kabul edilen ücret artışlarının Fransız ekonomisinin hassas dengesini bozmuş olmasıdır. İşverenler, ekonominin bu yeni yükün altından kalkamayacağını iddia ederlerken kendi bakımlarından haklıdırlar: Gerçekten kurulu düzenin çerçevesi için-

de Fransız ekonomisi bu yükü kaldıramaz. Aynı zamanda hem işverenlerin kârlarını, hem de şimdiki fiat seviyesini —ve dolayısile Ortak Pazar içinde Fransız teşebbüslerinin yarışkanlığını— muhafaza etmeğe imkân yoktur. Ama kârı ortadan kaldırmayı düşünen kim? Onun için sübvansiyonlar ve vergi indirimleri yolu ile ihracat sanayilerinin durumunu iyi kötü korumak, ve fiat yükselişlerinin sonucu olarak işçilere bir elle verileni öbür elle geri almak yoluna gidilecektir. Fakat emekçiler bunun farkına varacaklardır. Bir kaç ay boyunca artmış olan satın alma güçlerinin eski seviyesine, hattâ onun da altına düştüğünü göreceklerdir. Bunu kolay kolay kabul etmeyeceklerdir, ve işte o zaman, seçimlerin çizdiği sahte siyasî manzaranın altından gerçek toplumsal güçlerin şiddetinin bir kere daha yüzeye çıktığını görmemiz mümkündür.

— Fransız solunun siyasî yöneticileri, yani François Mitterand, Guy Mollet, Waldeck - Rochet gibi adamlar, Mayıstaki toplumsal hareketin, en azından, öncüsü olmadılar. Eski partilerden bağımsız ve onlardan daha savaşçı yeni bir devrimci kuruluşun bu bunalımın içinden çıkmasına ihtimal veriyor musunuz?

Komünistler öteden beri, Komünist Partisinin solunda yer almak iddiasında bulunan devrimci hareketlerin işçi sınıfını bölmekten başka bir işe yaramadığını ve sonunda «objektif olarak» Komünist Partisinin sağına düştüklerini savunurlardı ki, şimdiye kadar bu doğru idi. Bugün bu noktayı tartışmak bence meseleyi yanış olarak ortaya koymaktır. Komünist Partisinin sağında mıyız solunda mıyız diye değil, gerçekten solda mıyız diye sormalıyız kendi kendimize?

Mayıs ayında kim solda idi? Şüphesiz ne Mitterand, ne de Guy Mollet: Bunların ikisi de, durumun yepyeni bir yanı olduğunu görmeden ve bunu anlamaya çalışmadan, iktidara geçmek için fırsattan yararlanmak istemişlerdir. Hareketi frenlemek için elinden geleni yapan ve seçimlerin içinde eriyip gitmesine meydan veren Komünist Partisi de herhalde solda sayılamazdı. Komünistler, militan öğrencilerin en savaşçılarına hakaret etmekten geri kalmadılar, ve «L'Humanité» gazetesi, hareketin kaynağını teşkil eden devrimci «gurupcuklar»ın hükûmet tarafından kanun dışı ilân edilmesine sadece bir kaç satırla karşı çıkmıştır.

Bu koşullar altında, solun bugünkü temsilcilerinin on yıl sonra hiç bir şeyi temsil etmeyeceklerine inanıyor, ve bu itibarla Komünist Partisinin dışında ve solunda devrimci bir hareketin doğmasında herhangi bir tehlike görmüyorum. Hattâ bunun kaçınılmaz olduğuna, ve hâlâ Partinin içinde kalan gerçek devrimcilere seslerini duyurmak ve Partiye yeni bir yön vermek olanaklarını sağlamak suretiyle KP'nin siyasetini çıkmazdan kurtaracak yegâne çare olduğuna inanıyorum.

— Fransız buhranı dünya kamu oyunu bu kadar etkilemiş ise, bunun nedeni, şimdiye kadar modern bir sanayi toplumunda böyle bir şeyin meydana gelmemiş olmasıdır. Şimdi insan şunu merak ediyor: acaba bu buhran sadece Fransa'ya özgü tarihî ve sosyal şartlar manzumesinin sonucu mudur, yoksa buna benzer bir patlama öteki gelişmiş ülkelerde, örneğin Almanya'da da mümkün müdür?

Aynı şeyin Almanya'da da meydana gelebileceğinden hiç bir şüphem yoktur. Hattâ bu konuda şunu da söyleyebilirim ki, Fransız öğrencilerinin esin-

lendiği fikirlerden bir çoğu, özellikle işçi hareketi ile bağ kurmadıkça öğrenci hareketinin fazla ileriye gidemeyeceği fikri sosyalist Alman öğrencilerinden gelmiştir. Biraz önce bana bu bağlantının Almanya'da hemen hemen imkânsız olduğunu söylediniz. Fakat böyle bir şey Fransa'da da imkânsız sanılıyordu, halbuki çok büyük güçlüklere rağmen ve henüz çok ileri gitmemiş olmakla beraber, kıvılcım ateşlenmiştir. Aynı olayın bir gün Almanya'da meydana gelmemesi için hiç bir sebep görmüyorum. Hattâ tam tersine diyebilirim. Fransa'da, «işçi iktidarı» isteklerini, teşebbüsün yönetimini kontrol yetkilerini, ve yaşamalarını ilgilendiren kararlara gerçekten katılmayı en fazla enerji ile savunanların, aşağı kademedeki meslekî kategoriler değil, aksine nisbeten yüksek bir hayat seviyesine ulaşabilmiş vasıflı işçiler olduğunu gördük. Alman işçilerinin ise Fransız işçilerine göre daha yüksek bir hayat seviyesine sahip oldukları, ve «tüketim toplumu»nun refahından daha yüksek bir pay aldıklarını biliyoruz. Belki bu onları, bu refahın gerçek sınırlarını daha iyi farketmeğe, ve altında yatan yabancılaşmanın bilincine daha çabuk varmaya sevkedecektir. Kimsenin önceden görmediği Fransız hareketi, hiç değilse, benim gözüme çok umut verici görünen bir hususu ortaya koymuştur. Almanya'da veya başka yerde olsun, iktidarda olan hiç bir burjuvazi bundan böyle «korkunç bir sürpriz»den masun değildir.

— Federal Almanya'nın bugünkü rejimi hakkındaki düşünceleriniz nedir?

Almanya bugün için Avrupa ülkeleri içinde Amerika Birleşik Devletlerine en çok benzeyenidir. Amerikan sistemini fazla sevmediğimi bilirsiniz, bu itibarla Almanya'nın sosyal demokrasinin refahını

temsil eden bu yola girmiş olmasını esefle karşılıyorum. Fakat Almanya'nın geleceği hususunda karamsar değilim, çünkü bütün sempatimi kazanan genç bir Almanya'nın artık var olduğunu görüyorum: Sosyalist öğrencilerin, ve aynı zamanda henüz sayıları fazla kalabalık olmamakla beraber, kurulu düzeni artık kabul etmeyen genç emekçilerin Almanya'sı.

Bu güçlerin hemen yarın iktidara geleceklerini iddia etmiyorum, ama bugün büyük bir uluslararası hareketin üyesi oldukları ölçüde, kendilerini gittikçe daha az yalnız hissedeceklerinden yüzde yüz eminim. Gerçek bir enternasyonalizmin doğuşu bana bu son yılların en önemli olayı gibi geliyor. Eskiden sık sık enternasyonalizmden bahsedilirdi. Fakat Kömünden sonra on binlerce işçi katledilirken, Fransa dışında tek bir nümayiş, tek bir dayanışma grevi görülmedi. Bugün, bir ülkede patlak veren başkaldırma hareketleri hemen aynı gün yabancı ülkelerde yankı bulmaktadır. Örneğin, bir hafta önce California'da Berkeley Üniversitesinin öğrencileri, Fransız öğrenci ve işçileri ile dayanışmalarını göstermek için kendilerini sokaklarda coplatmışlardır. Belki bugün devrimci öğrenciler kendilerini Almanya'da yalnız hissetmektedirler. Fakat dünyada yalnız olmadıklarını, Prag'da, New York'da, Belgrat'da, Paris'de, San Francisco'da, Milano'da, hemen her yerde müttefikleri bulunduğunu biliyorlar. Fransız öğrencilerinin devrimci fikirlerinden bir çoğu Almanya'dan gelmiştir. Almanya'ya da mutlaka geri döneceklerdir - Fransa'dan veya başka yerden.

JEAN-PAUL SARTRE
...KİŞİLİĞİ

— Çocukluğunuzda, Mme Picard adında yaşlı bir kadın size doldurulmak üzere bir sual varakası vermişti. «En çok istediğiniz şey nedir?» sorusuna şu cevabı vermiştiniz: «Asker olmak ve ölülerin intikamını almak.»

Mme Picard sizinle alay etmişti: «Bu enteresan olabilir, küçük dostum, ama ancak samimi olmak şartiyle.»

Marcel Proust sual varakasına cevap vermek istemediğinize göre, şu bir kaç soruyu cevaplandırmanızı rica edeceğim.

Soracaklarınıza bütün samimiyetimle cevap vermeyi kabul ediyorum.

— Çocukken kumdan şatolar yapmak ya da resimler karalamak, ancak bir büyük, «eserleriniz» dediğiniz şeyler karşısında hayranlığını ifade ettiği takdirde hoşunuza gidermiş. Bugün yeryüzünde binlerce büyük insanın «eserleriniz»le ilgilenmesi karşısında aynı şeyi hissediyor musunuz?

Durum oldukça farklıdır. Öyle sanıyorum ki, çocukken yazı yazmaya karar vermemde «eserlerim» ile ilgilenilmesi arzusu başlıca etken olmuştur, fakat biliyorsunuz bu da başka bir şeydir. Burada bahis konusu olan daha çok Tanrı Baba, yani daha doğrusu yaptıklarımla ilgilenen ve gözümde Tanrı

Babayı temsil eden büyükbabamdı. Bugün yeni bir olay, yani geniş ölçüde eleştiriyi kapsayan bir fikir teatisi olayı bahis konusudur, ve bu itibarla artık kayıtşız şartsız bir hayranlık, yani çocukken özlediğim: «Aman ne güzel yapmış, aman ne güzel olmuş» tarzında bir hayranlık ne söz konusu olabilir, ne de böyle bir şeyi arzu ederim. Aksine, gerçek bir fikir alışverişi, yani «Yaptığınızı beğeniyorum» veya «Beğenmiyorum» ya da «Sadece şurasını beğeniyorum» diyen insanları arıyorum. Öyle ki, bugün büyük insanlarla ilişkilerim, eskiden düşündüğüm gibi saf ilişkiler değil, daha ziyade kontrol ve alıp verme ilişkileridir.

— Ünlü bir kişisiniz, bir çokları için bir «portre»siniz, öyle ki beklenmedik bir tarzda hareket etmeniz belki kötü bir etki yaratacak, yadırganacaktır. Ara sıra bu portrenizin esiri olduğunuzu düşünüyor, böyle bir hisse kapılıyor musunuz? Zaman zaman, ister lâf olsun diye, ister ciddî ve kişisel inancınızın sonucu olarak, size mal edilen bu şahsiyetin dışına çıkmak, insan dünyada ve hayatta mütemadiyen değiştiğine göre portrenizi değiştirmek arzusunu duyuyor musunuz?

Evet, bu çok karışık bir meseledir, çünkü insan kendi portresini değiştirse bile, başkaları portrenize bu değişikliği eklerler, öyle ki bir bakıma belirli bir portrenin konusu olmaktan hiç bir zaman kurtulamazsınız. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, insanlar sizi şu veya bu şekilde düşünürler, siz sonra bunun dışına çıkarsınız, ama onlar bu aykırılığı da hemen portrenize sokarlar. Yalnız şu var ki, kişiliğim oldukça tartışıldığı için, benim portrem çok değişken bir portredir, öyle ki çeşitli portrelerimin arasından

yeğ gördüğümü seçmek çok şükür yine bana düşüyor. Tunus'dan bana muntazaman mektup yazan bir adam var, beni pek sevmediği anlaşılıyor, ve portremi başkalarına nazaran çok değişik bir şekilde çiziyor. Böylece beğendiğimi seçebiliyorum. Şimdilik kesin ve değişmez bir tasvirimin çizilebileceğini zannetmiyorum. Belki ortalamasını almak suretiyle bir «robot portre» yapmak mümkün olur. Yoksa sürekli olarak benimseyebileceğim sabit bir portrem olmasa gerek. Çok şükür demek lâzım buna!

— Bir yerde şunları yazıyorsunuz: «Hayatımız bir törenler dizisinden ibarettir ve vaktimizi kendi kendimize saygılar yağdırmakla geçiriyoruz.» Önce törenlerden bahsedelim: benim kafamda bunlar bir takım alışkanlıklar, zorunluluklar, kendimizi, ne pahasına olursa olsun, yanılmıyorsam sizin yaptığınız gibi, gücümüzün yettiği ölçüde kurtarmamız gereken bir nevi «klişeler»dir.

Şüphesiz bunları kasdediyorum, yalnız bütün bu törenlerde raslanılan bir de küçük, tâli bir kutsal yanı da ilâve etmemiz gerekir; öyle ki, birer alışkanlık olmaktan öte, bir de herkesin gözünde bir parça kutsal bir tarafı vardır bu törenlerin. Yan çizmeğe kalktınız mı skandal yaratırsınız.

— Saygıdan bahsediyorsunuz, fakat için için saygıdan hoşlanmanız gerekir. Herşeyden önce siz de başkaları gibi bir insansınız; üstelik bir yazar, bir edebiyatçı, bir tiyatro adamısınız. Başarıyı, dolayısile saygı gösterilerini seviyorsunuz. Bu noktada bir çelişi, hattâ bir kopma var sizde.

Hayır, çünkü demin de söyleyecektim, vaktiyle saygı toplamayı o kadar çok istedim ki, bugün artık

bundan usanç duymamak elimde değil. Başarıya gelince, bu saygıdan başka bir şeydir. Beni ilgilendiren şahıslara gösterilen saygı değildir, beni ilgilendiren eserin haklı bir başarı kazanmasıdır. Yani demek istiyorum ki, hoşuma giden eserimin başarılı olduğu intibaıdır. Yoksa kendimle meşgul olmam. Bilâkis, övgü ve alkışlar kadar yorucu ve sıkıcı bir şey olamaz bence. Ben kimseye saygı duymam, kimsenin de bana saygı duymasını istemem.

— Evreni kitaplarda bulduğunuz anlaşılıyor. Kendi deyiminizle, kitaplardan edindiğiniz tecrübelerin düzensizliği ile gerçek olayların tesadüfî akışını biribirine karıştırdınız. Bundan bir nevi idealizm doğdu ki, bundan kurtulmanız, etkisinden sıyrılmanız için otuz yıl geçmesi gerektiğini söylüyorsunuz. Şahsen buna doğrusu hayret ettim, zira ben sizi her zaman idealist olarak telâkki ettim, meğer ki «idealist» kelimesini farklı bir anlamda kullanmış olasınız?

Evet, bu kelimeyi tamamen sizin anladığınız mânâda anladığımı zannetmiyorum. Yani şunu demek istiyorum: Eşyayı fikirler olarak görüyordum. başka bir deyişle, kazanılması uzun bir zamana vabeste olan maddî ve sağlam bir ağırlığın eksikliği vardı bende. İdealizm diye adlandırdığım şeyin bir örneğini vereyim size. 1941'de esaretten döndüğüm zaman, bir mukavemet hareketini başlatmak bana son derece kolay ve normal bir şey gibi görünüyordu. Gidip bir takım insanlar buldum, onlara «bu Almanlara direneceğiz..., falan» gibi şeyler söyledim, ve tabiî teşkil ettiğimiz küçük topluluk şartların tesiriyle tamamen parçalandı, dağılıp kayboldu, ve çok daha gerçek temellere dayanan, çok daha önem-

li guruplara katılmamız gerektiği anlaşıldı. Size bunu bir idealizm örneği olarak veriyorum: adam esaretten dönüyor, ve «pekâlâ, mesele gayet basit, düşündüğümüzü yapacağız...» diyor. İşte gerçeklere dayanan, değişken bir takım politik güçlerle, yapmak istediğimi değil fakat yapılabilecek olanı yapan güçlerle karşı karşıya gelmem beni bu idealizmden kurtardı. Sanıyorum 46, 47 yıllarına kadar bu bakımdan idealist olarak kaldım. İdealizmi «amaçlar edinmek» anlamında değil, sadece dediğim gibi kendi kendimden hoşnut olmak, düşüncelerimin gerçekliğine inanmak, böyle bir telâkkinin içinde bulunmak anlamında kullandım, ve sonradan böyle bir şeyin maalesef mümkün olmadığını anladım.

— Dünyayı gezdiniz, dostlarınız, tâbiri mâzur görürseniz hayranlarınız tarafından kabul edildiniz; bunlar sizinle meşgul oldular, size mihmandarlık ettiler. Ben tek başıma, gönlümün dilediği gibi, Hong-Kong'un yoksul ve sefil mahallelerini gezmek, Macao'nun pis ve iğrenç oyun salonlarını —«Macao by night» diye gösterdiklerini değil tabii— görmek fırsatını buldum; hattâ bir gün, hiç unutmam, aç çocuklara biraz yiyecek verecek oldum da, adamın biri hemen üstüme atılarak mâni olmak istedi ve şöyle dedi: «Hayır, sakın onlara bir şey vermeyiniz, çünkü bunlara verecek olursanız daha on binlercesi peşinizden koşacak ve avuç açacaktır.» İnsanların sefaletinden bahsediyorsunuz, ve biliyorum, eminim ki bunun üzerinde sık sık düşünüyorsunuz. Ama şunu öğrenmek istiyorum: sefaleti gerçekten gördünüz, yaşadınız mı, yoksa sadece kitaplardan öğrenip hayalinizde mi canlandırdınız?

Hayır, asla, çünkü ziyaret ettiğim ülkelerin çoğu son derece yoksul ülkelerdir, ve beni misafir eden

kimseler bana özellikle bu yoksulluğu göstermişlerdir. Örneğin Brezilya'ya yaptığım seyahati düşünüyorum: beni gezdiren çok iyi bir dostumdu, ve bu adamın bütün amacı bana Brezilya gerçeğini tanıtmaktı. Hem ülkenin Kuzey kesimlerini, hem de Güneyin «favella»larını (1) gezdik. Sao Paulo'da bile dostum bana işçilerin hayatını, köylülerin yaşayışını göstermeğe çalıştı. Görmek istediğim şeylerin hemen hepsini gördüm, yalnız o değil, bana hiç bilmediğim ve işitmediğim bir şeyi bile göstermeyi teklif etti. Böylece Brezilya hakkında oldukça doğru olduğunu tahmin ettiğim bir intiba edinmiş oldum. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz. Memleketine göre durum değişir bazı memleketlerde resmî görevli kişiler sizi elinizden tutar, ve mutlaka dostunuz olmasalar bile size her şeyi en iyi tarafından gösterirler. Diğer bazı ülkelerde ise, sizinle ilgilenen bir dosttur - çoğu zaman beni tanımaz bile, yalnız ne istediğimi, ne aradığımı, neleri görmek, ne gibi insanî ilişkiler kurmak arzusunda olduğunu bilir ve işte o zaman memleketin gerçeği olduğuna inandığı ve çok zaman pek güzel olmayan şeyleri gösterir.

— Bu açlıkların çaresi bulunabilir mi sizce? Sizin gibi insanlar büyük ve muhteşem bir hareketin, uluslararası bir hareketin başına geçemezler mi? Başkalarını sizi mutlaka izleyeceklerini sanıyorum.

Anlaşılıyor ki bu hususta siz de, benim eskiden olduğum gibi, bir idealistsiniz. Çünkü ben bu gibi hareketlerin derhal politik çelişilerle baltalandığını biliyorum. Örneğin A.B.D. ile S.S.C.B.'nin el ele vererek birlikte hazırlayacakları bir plânla gelişme ha-

(1) Favalle: Gecekondu mahallesi.

lindeki ülkelere yardım etmelerini sağlamanın güçlüğünü biliyorsunuz, ve işte görüyorsunuz ki bu güçlüğün nedeni temelde yatan derin politik ve sosyal çelişilerdir. Bu şartlar içinde doğacak bir hareket ister istemez bu çelişileri yansıtacak ve parçalanacaktır. Zannederim bu noktada önce politik bir tercih yapmak, ve başka bakımlardan ileri sürülebilecek ihtirazî kayıtlar ne olursa olsun, önce bu açlığın kaldırılmasından yana olanların safında yer almak lâzımdır. Fakat bu da insanı aynı zamanda başka şeyleri de kabul etmeğe veya hiç değilse hoş görmeğe götürür. Bütün bunlar çetrefil bir takım problemler yaratacaktır, fakat ben politik bir hareketin bu konuda başarılı olabileceğini zannetmiyorum - bu belki arzu edilir bir şeydir, fakat gerçekler hareketin parçalanmağa mahkûm olduğunu göstermektedir.

— Bir ara silâhlanma masraflarından bir kesinti yaparak bu amaca ayırmak söz konusu olmuştu. General de Gaulle teklif etmişti bunu.

Şüphesiz o teklif etmişti, ancak...

— O da bir idealistti diyeceksiniz...

Hem o, hem de Fransa'da atom bombası imalinin bu projeyi desteklediğini zannetmiyorum; bence bu iki şey tam bir tezat teşkil eder.

— Evet ama benim anladığıma göre De Gaulle şunu demek istiyordu: «Atom bombası için bir milyar harcayacağız, fakat bu milyarın tamamını harcamayacağız, şu kadar milyonunu falan işe ayıracağız...»

Kanser içindi zannederim. Belki milyarın tamamını bu işe hasretmek daha isabetli olurdu.

— Sizinle tamamen hemfikirim. «Sözcükler» adlı eserinizde iki cümle dikkatimi çekti: «Allah ba-

na ara sıra —seyrek olarak— tiksinmeden yemek yemek imkânını veren iştahı bir inâyet olarak gönderiyordu,» ve biraz aşağıda: «Tek bir defa onun var olduğu hissi doğdu içimde. Kibritlerle oynamış ve küçük bir halıyı yakmıştım; kabahatimi örtmekle meşguldüm ki, birdenbire Allah beni gördü, bakışlarını kafamın ve ellerimin içinde hisseder gibi oldum. Öfkem beni kurtardı; bu saygısızlık ve münasebetsizlik beni fena halde kızdırdı, küfrettim... Bir daha da bakmadı bana...»

Bu cümleler bana herşeyden önce Allahın varlığını kabul ettiğinizi gösteriyor gibi geldi. Sonra Allahın inâyetinden bahsediyorsunuz, ve «seyrek» kelimesini ekliyorsunuz. Acaba bu inâyetini size bir kere daha gönderemez mi?

Hayır; doğrusunu söylemek lâzım gelirse, birinci cümlenin amacı istihzadır, çocukların haddinden fazla korunduğu ve beslendiği burjuva ailelerinde iştahın adetâ bir inâyet olduğunu, çünkü aslında çocukların hiç bir zaman sahiden acıkmadıklarını belirtmek istedim. İştah Allahın bir lûtfu gibi gelmektedir. Yoksa bu inâyetin bana gerçekten Allah tarafından gönderildiğini söylemek istemedim, sadece karnım acıktığı zaman ailemin bundan kıvanç duyduğunu ifade etmek istedim; oysa, «favella»larda açlığın ilâhî bir lütûf olarak telâkki edildiğini zannetmiyorum. Tıkabasa doyurulmuş bu küçük burjuvaların tamamen sunî taraflarını belirtmek istedim de diyebilirsiniz. Öte yandan, ikinci cümlede, Allah o anda bir gerçek olarak göründü, ancak var olan bir gerçek olarak değil de, yetişme tarzım icabı olarak bana telkin edilmiş bir gerçek şeklinde; yani o anda Allah tarafından gözetlendiğim içime doğdu. Hâdise bu, isterseniz eğitimin rolü de diyebilirsiniz. Allahın

beni gördüğünü müphem bir şekilde sezinledim ve bu bana onun tarafından bir kabalık, mahremiyetimin bir ihlâli gibi göründü, ve yine aynı kitabın daha sonraki bir yerinde söylediğim gibi, o andan itibaren onu kaybettim; bir daha hayatıma girmedi, fakat henüz tamamen de kurtulmuş değildim nedense; sonradan, onbir yaşıma doğru, hayatımdan büsbütün silindi, kendi kendime «Allah yoktur» dedim. Şunu da söyleyim ki, o zamandan beri, geçirdiğim buhranlar, gördüğüm şeyler ne olursa olsun, bu meseledeki tutumum değişmedi.

— **«Sorbonne»da burjuva tiyatrosunu, yani karı koca, âşık, aile kavgaları gibi eski temaları kullanan tiyatroyu suçlamıştınız. Bana öyle geliyor ki, kısmen sizin sâyenizde, tiyatro, tartışmanın, kavganın seviyesini yükseltmiş, yeni konular bulmuş, başka yönlere sapmıştır.**

Şüphesiz, ama biliyorsunuz ki konferansımda, oldukça kötü nakledildiğini sandığım bu konferansımda, burjuva yapılı tiyatro, yani dramatik tiyatro ile Brecht'in epik tiyatrosu arasında bir ayırım yapmış, bu iki tür tiyatroyu karşılaştırmış, burjuva tiyatrolarına karşı bir tepki olarak meydana gelen epik tiyatronun, burjuva tiyatrosunun bazı teknik taraflarını ihmal etmeğe yöneldiğini ileri sürmüş, ve sonuç olarak her iki teknikten de yararlanmak suretiyle daha mükemmel bir sanat ortaya koymanın mümkün olabileceğini savunmuştum. Bence burjuva tiyatrosunun atılması gereken yanları, şu XIX. asırda bizleri fazlasiyle sıkmış ve usandırmış olan yanlarıdır. Tabiî başkalarını eğlendiriyordu bunlar, ama bizi sıkıyordu. Örneğin Bataille'ın tiyatrosu, Bernstein'in tiyatrosu gibi... Bunlardan bahsetmek istemiştim. Buna mukabil, yapı tekniği, seyircilere

sahnede cereyan eden şeyleri gerçekten yaşıyorlarmış hissini vermek arzusu —ki Brecht bütün bunları reddeder— bence atılması gereken şeyler değildir.

— Bataille'in tiyatrosunu seyretmek bugün için adetâ imkânsız gibidir, tıpkı gençliğimizde bizi heyecanlandırmış olan bazı kitapları bugün artık okuyamadığımız gibi.

Evet. Bataille'i bir süre önce yeniden okumağa çalıştım, gerçekten imkânsız. Bernstein'e gelince, onda üslûp hâlâ ayaktadır, çünkü Bernstein'in çok daha tabiî bir üslûbu vardır, piyesleri fantastik ve komiktir ama harpten önceki Bernstein'de hâlâ bir güç vardır, «Hırsız»ın ikinci perdesinde olduğu gibi meselâ. Fakat Bataille'den öyle zannediyorum ki maalesef hiç bir şey kalmamıştır. Bataille burjuva tiyatrosunun ta kendisiydi, değil mi?

— Müsaade ederseniz «Altona Mahpusları»ndan bahsedelim. Piyesi siz yazdınız. Şahısları siz yarattınız. Sonra sinemada filmini oynadılar; her zaman olduğu gibi, ticarî amaçlarla yapılan değişikliklerin sonucunda bu şahısların sizin olmaktan çıktıkları hissine kapılmadınız mı?

Tamamile. «Altona Mahpusları»nın çevrilmesine muvafakat ettim, ancak o zaman, görüşlerini tamamen benimsediğim bir rejisör tarafından çevrileceğini sanıyordum —gerçi o da sonradan değişecek, piyesin bir çok yerlerini değiştirecekti ya, neyse—; 1935'den 1950'ye kadar bir çeşit Alman «resmi geçiti» yapmak, tabiî esas olarak benim konumu alıp von Gerlach ailesinin Nazi kuvvetleriyle işbirliğini ve bunun sonuçlarını göstermek istiyordu. Fakat bu rejisör sonradan prodüktör ile anlaşamadı, bu işle-

rin nasıl olduğunu biliyorsunuz, ve bunun üzerine başka bir rejisör bulundu, başka senaristler tarafından başka bir senaryo hazırlandı, ve benim bu yapılanlarla hiç bir ilişiğim olmadı, sonunda da, tabiî üzüntü ile, dilediğimden çok başka bir şeyin ortaya çıktığını gördüm.

— Baba Franz, biraz aşağı gördüğü insanlar üzerinde iktidara sahip olmak, onlara tahakküm etmek istiyordu. Sizce bu burjuvaca bir özlemdir, ama oğlu, kendi isteği ile hapsedilmeden önce, Nazi subayı olduğu sırada iktidar hırsını tatmin etmemiş miydi?

Başlangıçta subay değildi, Polonyalı hahamın macerasından sonra askere yazıldı. O zamana kadar sadece babasının oğlu idi, galiba öğrenimini bitirmişti, hürdü, henüz reşit değildi, bütün bunlar piyeste yazılı, sonra biliyorsunuz temerküz kampından kaçan birisini evine alıp sakladı, ve işte o zaman bunu haber alan Alman makamları işi örtbas etmek için askere alınmasını ve derhal cepheye hareket etmesini şart koştular. Franz Rus cephesine gönderildi, ve işte orada subay oldu. Gözünün önünde Polonyalı hahamı öldürmeleri onda bir şok tesiri yaptı, hayatını altüst etti ve bu arada karakterini de tamamen değiştirdi. Fakat ne olursa olsun çocuk babası tarafından yetiştirilmiş, iktidar fikirlerini ondan almıştı. Çelişi şuradadır: bugünün büyük fabrikaları, hakikî birer tröst olan büyük teşebbüsleri artık aile kapitalizminin temsil ettiği gücün kullanılmasına elverişli değildir. Baba teşebbüsünün gerçekten sahibi idi; oğlu ise, sonunda babasının söylediği gibi, artık hiç bir şeyin sahibi değildir. Operasyonel hesaplar yapan grupları, teknokratları, uzmanları ile muazzam bir şeydir modern teşebbüs. Mülkiyet hakkı ile

yönetim yetkisi biribirinden ayrılmıştır bu dev teşebbüslerde, ve bunun sonucunda meydana gelen olay şudur ki, baba oğlunu bir hükümdar, kendi tâbiriyle bir prens yapmıştır, ona iktidar hırsını vermiştir, ama öyle bir duruma sokmuştur ki bu hırsını tatmin etmeğe, gerçekleştirmeğe imkân kalmamıştır.

— Bir başka gönüllü mahpusun, işgal sırasında Gestapo ile çalışmış ve sonradan idama mahkûm edilmiş olan bir Fransızın acıklı hikâyesi de var. Acaba bu Fransızın sizin kahramanınızla bir benzerliği yok mu? Anasının tesiri altında, iradesiz, zavallı bir insan olan bu gencin birdenbire bir cani hüviyetine bürünmesine, insanları öldürmesine, onlara işkence etmesine, ve sonra onyedi sene süre ile bir tavan arasına kapanmasına ne dersiniz?

Arada benzerlikler bulunduğunu sanıyorum. Onun da, Franz gibi, gücünü, güçlü olmak isteğini göstermeğe çalıştığını tahmin ediyorum. Babasına karşı değil de, anasına karşı, erkekliğini yok etmek isteyen bir kadın gibi hareket etmiş olan anasına karşı... Bir tepki olarak yaradılışının bazı vahşi taraflarını geliştirmek istemiş, böylelikle erkekliğini göstermeğe özenmiştir. Tabiî sonradan tekrar eski haline dönmüştür, pişmanlık duyup duymadığını bilmiyorum, fakat korkudan, ve anasının tesiri altında kendi kendisini hapsetmiştir. Görülüyor ki yaratmış olduğum tip hakikî hayat tecrübeleri ile teyit edilmiş bulunmaktadır. Benim mahpusu ben yaratmıştım, fakat işte canlı bir örneği varmış. Piyesimde oynayan Reggiani de bir başkasını tanımıştı, fakat çok daha eskiden, «Verona Âşıkları» adlı ilk filmini çevirirken, ya 1946 ya 1947 yılında olacak. Boş

bir evin içinde çekilmesi gereken sahneyi çevireceği sırada, birinci katın işgal edilmiş olduğu anlaşıldı: Bir İtalyan, bir İtalyan faşisti vardı içerde, ve o da kendi kendisini hapsetmişti. Demek ki dünyanın her yerinde bu gibi insanlara raslanıyor.

— Ruslar, Sovyet ulusunun potansiyelini yükseltmek, hidrojen bombasını imal etmek, stratosfere sputnikler göndermek için yıllarca tüketim eşyasından, yani insanların refahından fedakârlık yaptılar. Bunda hiç şüphesiz bilimsel bir amaç bulunmakla beraber, askerî bir amacın, prestij sağlamak arzusunun da rol oynadığı anlaşılmaktadır. Siz ne dersiniz?

Amerika gibi Rusya'nın da bunları yapmağa mecbur edildiğini zannediyorum. Şu bakımdan mecbur edilmiştir ki, her iki blokun harp sanayii, içinde bulundukları duruma göre lüzumundan çok daha büyük bir önem kazanmıştır. Bu bakımdan, barışa dönüş halinde, yani iki blokun bir nevi tasfiyesi, şimdiki büyük yekpare ittifakların yerine bir sıra anlaşmaların ikame edilmesi halinde, Rusların tüketim mallarına daha büyük bir pay ayırmak imkânına kavuşacaklarını tahmin ediyorum. Zaten buna şimdiden başladılar, açık olarak başladılar, 1954'deki ilk ziyaretim ile şimdiki durum arasında büyük bir fark var; çok, çok büyük bir fark. Fakat şurası da muhakkaktır ki bugün ülkeler —burada politika yapmak istemiyorum— bütün büyük ülkeler silâhlanma uğruna büyük fedakârlıklara katlanmak zorundadırlar.

— Fransızcayı fevkalâde iyi konuşan genç bir Rus kadınına bir kaç kitap yollamıştım. Teşekkür için bana bir kutu çikolata gönderdi. Bakın, tablet-

lerden her biri, üzerinde altı Sovyet kozmonotunun ve sputniklerinin resimleri bulunan başka başka kâğıtlara sarılı; bir başka yaprakta da her birinin teknik hususiyetleri izah edilmiş. Bu tüketim malına, bu çikolata kutusuna ne dersiniz?

Çok enteresan buldum; fayda olan ile hoşa gideni, hiç değilse didaktik ile estetiki karıştırmaktan ibaret Rus özelliğini dile getirdiği için cidden çok ilginç.

Ünlü Fransız düşünürü J. P. Sartre, bu kitapta Şiar Yalçın'ın temiz Türkçesiyle çevirisi yayımlanan konuşmasında, başlıca Fransız Komünist Partisi'nin tutumunu eleştiriyor. Bilindiği gibi, Satre komünist değildir, Marksist de değildir. Söyledikleri, zâten, gelişmiş kapitalist ülkelerle ilintili. Azgelişmiş ülkelerin okurlaları, Sartre'ın düşüncelerini, tabiî, bunları gözönünde tutarak değerlendireceklerdir.